

<https://doi.org/10.15388/VUIFSMD.2023.4>

SAVIVALDŽIŲ MIESTŲ VALDININKIJOS DARBOLAİKIS LDK XVI–XVIII A.: MERKINĖS ATVEJIS

Gabija Tubelevičiūtė

SANTRAUKA. LDK miestų istorija pastaraisiais metais sulaukia vis daugiau susidomėjimo Magdeburgo teisės, miestų institucijų, valdančiojo elito ir kt. kontekste, tačiau iki šiol nėra svarių tyrimų miestų pareigūnų, t. y. valdininkų, darbo laiko tema, o atskiri aspektai, pavyzdžiui, darbo organizavimas švenčių metu, naudojami kaip istorinį naratyvą papildančios detalės. Šiame straipsnyje nagrinėjamas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės savivaldžių miestų darbolais XVI–XVIII a., atramos tašku pasirenkant Merkinės miestą. Tyrimu siekiama išsiaiškinti, kaip savivaldžių miestų darbolais apibrėžė normatyviniai dokumentai, kada Merkinėje vyko pareigūnų rinkimai ir paskyrimai, kiek truko valdininkijos kadencijos, kada dirbo taryba bei vaito ir suolininkų teismas. Didžiąją straipsnio dalį sudaro Merkinės miesto institucijų (vaito ir suolininkų teismo bei tarybos) aktų knygų analizės metu surinkti duomenys apie magdeburginės savivaldos organų darbo laiką (metinį, mėnesinį, savaitinį). Darbas iliustruojamas lentelėmis, sudarytomis remiantis vaito ir suolininkų teismo bei tarybos aktų knygų duomenimis.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: LDK, savivaldūs miestai, Merkinė, valdininkija, darbolais.

Working Time of the Municipal Cities' Officials in the Grand Duchy of Lithuania in the 16th–18th centuries: The Case of Merkinė

SUMMARY. The history of the cities of the Grand Duchy of Lithuania has in recent years attracted more and more interest in the context of Magdeburg law, city institutions, ruling elites, etc. However, to this day there has been no significant research on the working time of city officials, and certain aspects, such as the organization of work during festivals, are used as details to supplement the historical narrative. This article focuses on the working time of the municipal cities of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th–18th centuries, using the city of Merkinė as a reference point. The study aims to find out how the working time of municipal cities was defined by normative documents, when elections and appointments of officials took place in Merkinė, how long the term of office lasted, and when the council and the court of advocatus–lay judges worked. The main part of the article is devoted to the definition of the working time (annual, monthly, weekly) of the municipal bodies of Merkinė (the council and the court of advocatus–lay judges). The work is illustrated by tables based on the data from the act books of the court of advocatus–lay judges and the council.

KEYWORDS: GDL (Grand Duchy of Lithuania), municipal cities, Merkinė, officials, working time.

Įvadas

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) savivaldžių miestų istorija pastaraisiais metais sulaukia nemažai istorikų dėmesio. Sukaupta gausi ir įvairi Magdeburgo teises perėmusių miestų istoriografija, daug miestų istorikų susidomėjimo sulaukia šaltiniotyrimiai miestų savivaldos institucijų dokumentai, pirkliai ir prekyba, socialinė istorija ir kt. Vis dėlto iki šiol nesiimta rekonstruoti savivaldžių miestų istorijos, atsižvelgiant į laiko prizmę, visų pirma, į valdininkijos darbolaikį.

Darbolaikio terminas lietuviškoje terminijoje naujas. Ši sąvoka plačiai vartojama užsienio istoriografijoje, visų pirma, ekonomikos istorikų¹ tyrimuose. *Darbolaikiu* (angl. *working hours, working time*) įvardijamas darbininko darbas darbo vietoje, t. y. manufaktūroje ar fabrike, nustatytu laiku. Šiame straipsnyje terminas vartojamas kaip ekonomikos istorikų vartojamo termino transformacija, sąvoką pritaikant miestų institucijoms ir valdininkijai. *Darbolaikis* čia reiškia miesto pareigūno darbą darbovietėje, t. y. miesto savivaldos institucijoje, tam tikru laiku. Į *darbolaikį* įtraukiami ir pareigūnų rinkimai, nes šiais rinkimais buvo apibrėžiama institucijų ir valdininkų darbolaikio pradžia ir pabaiga.

Darbolaikio tyrimai LDK miestų istoriografijoje yra perspektyvūs – jie leidžia giliau analizuoti savivaldžių miestų institucijų veiklą, siekiant išgryninti ne tik pareigūnų ir jų darbovietės struktūrą, sudėtį ir pan., bet ir valdininkijos atstovų darbo ypatumus. Valdininkų darbolaikio tyrimai atskleidžia institucijų prieinamumą miestiečiams, valdininkijos darbo stažą ir šio darbo metu įgytas žinias bei įgūdžius, reikalingus siekiant municipalinės karjeros.

Straipsnio objektu pasirinktas Merkinės miesto valdininkijos darbolaikis XVI–XVIII a. **Darbo tikslas** – ištirti XVI–XVIII a. Merkinės miesto valdininkijos darbolaikį. Tikslui įgyvendinti iškelti trys **uždaviniai**: 1) miesto valdančiojo elito darbolaikio nustatymo normatyviniais dokumentais analizė, 2) miestų valdininkijos ir šio sluoksnio narių darbolaikio tyrimas, 3) miesto savivaldos institucijų darbolaikio tendencijos. Iškeltam tikslui ir uždaviniams įgyvendinti pasitelktos kelių rūšių metodinės priemonės, iš kurių svarbiausios – statistinio metodo elementai. Jie leidžia išsamiai aptarti miestų valdininkijos darbolaikį. Tyrimo metu atlikti skaičiavimai, remiantis Merkinės savivaldos institucijų pasirinktų aktų knygų įrašų datacijomis. Gauti rezultatai pateikiami lentelėse, atskleidžiančiose apibendrintą darbolaikio vaizdą². Minėta metodinė priemonė miestų kontekste ir lietuviškoje istoriografijoje laiko atžvilgiu mažai naudota.

LDK istoriografija laiko tema yra prasta – iki šiol nėra išsamesnių tyrimų. Ne išimtis – savivaldžių miestų pareigūnų darbo laiko tyrimai, europiniame kontekste daugiau dėmesio sulaukę tik Lenkijos istoriko Januszo Łosowskio³ darbe apie Liublino vaivadijos privačių miestų kanceliarijos veiklą.

1 P. Stabel, 2014.

2 Dėl ribotos straipsnio apimties kaip pavyzdžiai pateiktos tik svarbiausios Merkinės tarybos bei vaito ir suolininkų teismo darbolaikio lentelės.

3 J. Łosowski, 1997.

Savivaldžių miestų valdininkijos darbolaikis neatskiriamas ir nuo kitos svarbios sudedamosios dalies – miestų pareigūnų. Kalbant apie LDK, tokio pobūdžio tyrimai jau yra pažengę – čia ypač daug prisidėjo Aivas Ragauskas⁴ ir Rasa Varsackytė⁵, atitinkamai tyrę Vilniaus ir Kauno miestų valdantįjį elitą. Vis dėlto lietuviškoje istoriografijoje stokojama informacijos apie miestų institucijų kanceliarijos veiklą. Palyginkime – Lenkijoje jau susiformavo tam tikra kanceliarijos istoriografinė mokykla⁶, vis daugiau dėmesio kanceliarijos tyrimai sulaukia ir Ukrainoje⁷.

Tyrimė remiamasi XV–XVIII a. savivaldžių miestų, pirmiausia Merkinės, dokumentais. Šie dokumentai straipsnyje išskiriami į dvi grupes: normatyvinius, t. y. miesto gyvenimo ir institucijų tvarką nustatančius šaltinius, ir miestų institucijų aktų knygas, kurios atskleidžia, kaip buvo laikomasi pirmosios šaltinių grupės nuostatų. Pirmajai grupei priskiriamos publikuotos miestams suteiktos valdovų privilegijos (Magdeburgo teisės suteikčių, konfirmacinės ir vaito paskyrimo) (jos skelbiamos tęstinėje „Lietuvos magdeburginių miestų privilegijų ir aktų“ (toliau – LMMPA) serijoje), taip pat Vilniaus burmistro Piotro Dubińskiego parengtas Vilniaus miesto dokumentų rinkinys⁸, XVI a. vid.–XVII a. pr. Magdeburgo teisės žinovų Bartłomiejaus Groickio⁹ ir Paweła Szczerbico¹⁰ darbai. Antrajai šaltinių grupei priklauso Merkinės miesto savivaldos institucijų aktų knygos, saugomos Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau – LVIA). Straipsnyje knygų archyviniai pavadinimai, siekiant išvengti painiavos, pakeisti į šiuo metu Lietuvoje miestų istorijos tyrėjų vartojamą *aktų knygų* terminą.

Merkinės savivaldos institucijų darbo laiko tyrimams palankūs tik tam tikri metai, kitus tirti sudėtinga dėl įrašų trūkumo (pavyzdžiui, susiklostydavo situacijų, kai institucija dirbo vos kelias dienas per metus, o tai negalėjo atitikti darbo laiko realijų). Dėl šios priežasties išsamesniam pagrindinių miesto institucijų darbo laikui tirti pasirinkti pagal aktų knygų įrašų skaičių gausiausi metai (tai atsispindi lentelėse).

Merkinėje būta bendros burmistrų ir tarybos bei vaito ir suolininkų institucijos, t. y. magistrato. Vis dėlto išlikusių šio instituto šaltinių nepakako tolygesniam darbo laikui nušviesti, todėl teismo darbolaikis straipsnyje nebus nagrinėjamas. Tikėtina, kad jis iš esmės nesiskyrė nuo atskirų burmistrų ir tarybos bei vaito ir suolininkų institucijų darbo laiko, taip pat nedirbta švenčių dienomis. Išsamiau nebus nagrinėjamas ir raštininkų darbolaikis. Tokį sprendimą lėmė raštininkų anonimiškumas šaltiniuose – jie įvardijami

4 A. Ragauskas, 2002.

5 R. Varsackytė, 2004.

6 M. Mikula, 2020, p. 131–158.

7 Б. Петришак, 2011.

8 *Zbiór praw y przywileiów miastu stołecznemu W. X. L. Wilnowi...*, in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (toliau – LMA VB), L-18/2-22, [interaktyvus], in: <http://elibrary.mab.lt/handle/1/22440>, (2022-08-31).

9 *Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej...*, 1953.

10 *Ius municipale, to jest prawo miejskie majdeburskie...*, 2011.

labai retai. Plačiau neanalizuojamas šventinis darbolaikis, nes toks tyrimas reikalauja atskiros analizės. Straipsnyje nenagrinėjami darbo laiko pokyčiai socialinių, politinių ir kt. negandų metu – šiuos aspektus jau tyrė kiti autoriai¹¹.

Darbo chronologines ribas ir geografinę erdvę lėmė analizuoti pasirinkti šaltiniai. Savivaldūs miestai LDK pradėjo rasti jau XIV a. pab., tačiau daugiausia dokumentų, leidžiančių kalbėti apie miestų valdininkijos darbolaikį, išliko nuo XVI a. Be to, XVI a. Merkinėi suteikta savivaldos teisė. Chronologinių ribų galutinį tašką (XVIII a.) apibrėžia LDK susiklosčiusi politinė situacija (1776 m. daugeliui miestų savivaldos teisė panaikinta) ir tirtų Merkinės miesto institucijų aktų knygų chronologinė pabaigos riba (XVI-II a. II pusė). Tyrimo geografinę erdvę koncentruojama į Merkinės miestą – pasirinkimą lėmė miesto valdininkų religinis homogeniškumas, ganėtinai geros būklės išlikusios XVI–XVIII a. miesto institucijų aktų knygos.

Miestų valdininkijos darbolaikio atspindžiai normatyviniuose dokumentuose

LDK savivaldžių miestų darbolaikio apibrėžimas normatyvinių dokumentų kontekste susiduria su ganėtinai rimta problema – šiuose dokumentuose dažniausiai nutylima apie miesto pareigūnų darbo laiką. Puikus pavyzdys – 1590 m. Lenkijos karaliaus ir LDK didžiojo kunigaikščio Zigmanto Vazos Magdeburgo teisės suteikties privilegija Kėdainių miestui¹². Šioje privilegijoje net nenurodoma, kada Kėdainiuose turi vykti pareigūnų rinkimai – jie apibrėžti vėlesnėje Vladislovo Vazos konfirmacinėje privilegijoje¹³. Panaši padėtis klostėsi ir kituose savivaldžiuose LDK miestuose: Vilniuje¹⁴, Alytuje¹⁵, Joniškėje¹⁶ ir kt. Merkinės miestas nėra išimtis – 1569 m. didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto privilegija¹⁷, suteikiančia Merkinės miestui savivaldos teises, miesto pareigūnų darbo laikas nenustatytas. Vis dėlto dokumente nurodyta vaito kadencijos trukmė – iki mirties arba iki valdovo valios.

Minėtos privilegijos atveria gana plačias erdves miesto darbo laiko ritmui interpretuoti. Vėlesniais normatyviniais dokumentais ne tik valdovai, bet ir patys miestiečiai tarsi mėgino įvesti miestuose tam tikrą tvarką dėl laiko. Kaip rodo minėtas Kėdainių pa-

11 L. Anužytė, 2001; R. Varsackytė, 2002; R. Varsackytė, 2012.

12 „Zigmanto Vazos Magdeburgo teisės privilegija Kėdainiams“, 1590-04-15, in: *LMMPA*, t. 3, nr. 1, p. 77–82.

13 Ten pat, nr. 29, p. 195–204.

14 „Jogailos Magdeburgo teisės privilegija Vilniui“, 1387-03-22, in: *Zbior praw i przywileiow...*, p. 1.

15 „Stepono Batoro Magdeburgo teisės privilegija Alytui“, 1581-06-15, in: *LMMPA*, t. 4, nr. 2, p. 94–99.

16 „Zigmanto Vazos Magdeburgo teisės privilegija Joniškiui“, 1616-07-04, in: *LMMPA*, t. 1, nr. 1, p. 143.

17 „Žygimanto Augusto Magdeburgo teisės privilegija Merkinėi“, 1569-12-07, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 12, p. 71–76.

vyzdys, būta atvejų, kai valdovas, tvirtindamas savo pirmtakų miestui suteiktą savivaldos teisių privilegiją, dokumentą papildydavo naujomis teisėmis ar nuostatomis, o tarp šių galėjo būti nurodytas ir konkretus miesto valdininkijos darbolaikis. Merkinė platesnio turinio (dėl darbolaikio) konfirmacinės privilegijos nesulaukė – keturiuose tokio pobūdžio dokumentuose¹⁸ galima matyti, kad monarchas naujovių, tarp kurių būtų galima išvelgti ir su darbolaikiu susijusių aspektų, neišvedė. Tarp tirtų šaltinių nepavyko rasti Merkinei skirtų valdovo ordinacijų ar miesto nuostatų, kuriuos turėjo kiti miestai. Pavyzdžiui, 1536 m. ordinacijoje, skirtoje Vilniaus miestui¹⁹, Žygimantas Senasis įtvirtino ne tik kasmetinį burmistrų rinkimą, bet ir kassavaitinių miesto tarybos posėdžių tvarką – ši institucija turėjo kiekvieną ketvirtadienį nustatytu laiku rinktis posėdžiauti rotušėje. 1551 m. Žygimanto Augusto vilkieriuje Vilniui nurodytos net teismų išimtis dėl tam tikro laiko – teismus miesto valdžiai drausta organizuoti bažnytinių švenčių, pavyzdžiui, Šv. Kalėdų ar Šv. Velykų, dienomis²⁰.

Atrodo, kad valdovas, įteisindamas naują teisinę santvarką miestams skirtose privilegijose, neretai vengė nustatyti konkrečias savivaldos institucijų darbo sąlygas. Šią tvarką turėjo reglamentuoti magdeburginei savivaldai skirti teisinių nuostatų rinkiniai ir (ar) vidaus nuostatai. ATR (taigi kartu ir LDK) kontekste išskirtini dviejų teisininkų – Paweło Szczerbico (1552–1609) ir Bartłomiejaus Groickio (XVI a. II deš.–1605) – darbai. P. Szczerbicas (beje, tai vienas iš keturių kandidatų XVI–XVII a. sandūroje Vilniaus vaito pareigoms užimti²¹) 1581 m. parengė teisinio rinkinio *Ius Municipale* vertimą į lenkų kalbą²². Rinkinyje, kaip ir kituose dokumentuose, susijusiuose su miesto teise, dėmesys koncentruojamas į miesto pareigūnų prerogatyvas, mokesčių už bylas ir pan., tačiau yra keletas užuominų apie savivaldžių institucijų darbo laiką. Pavyzdžiui, nurodoma, kad suolininkai priimti dekretų ir teismo nuosprendžių negali ilgiau negu tris valandas²³. Didžioji dalis P. Szczerbico išverstų savivaldžių miestų teisės punktų sutampa su išdėstytais Bartłomiejaus Groickio teisės rinkinyje, išleistame 1559 m.²⁴. Minėtina, kad šis rinkinys naudotas LDK miestų teisėje²⁵.

18 „Konfirmacinės savivaldos privilegijos Merkinei: Vladislovo Vazos“, 1633-06-18, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 76, p. 208–210; „Konfirmacinės savivaldos privilegijos Merkinei: Jono Kazimiero Vazos“, 1650-07-15, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 118, p. 309–312; „Konfirmacinės savivaldos privilegijos Merkinei: Jono Sobieskio“, 1677, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 143, p. 371–374; „Konfirmacinės savivaldos privilegijos Merkinei: Augusto II“, 1744-11-22, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 189, p. 438–440.

19 „Žygimanto Senojo ordinacija Vilniui“, 1536-09-09, in: *Zbior praw i przywileiow...*, p. 53–60.

20 „Žygimanto Augusto vilkierius Vilniui (1551-11-18), patvirtinas Zigmanto Vazos“, 1620-03-11, in: *Zbior praw i przywileiow...*, p. 310.

21 A. Ragauskas, 2003, p. 27.

22 *Ius Municipale...*, p. X.

23 Ten pat, p. 193.

24 Ten pat, p. IX.

25 J. Karpavičienė, 2012, p. 50.

Abu teisininkai išskiria greitąjį, vadinamąjį *karštosios teisės* (lenk. *prawo gorące*), teismą, t. y. teismą, kuris skubiai organizuojamas ypač sunkiems nusikaltimams (žmogžudystei, išprievartavimui ir pan.) spręsti. Nustatomos šio teismo sąlygos – nukentėjusysis neatidėliotinu atveju į teismą gali kreiptis tiek dieną, tiek naktį²⁶, t. y., kaip įvardija B. Groickis, 24 val. per parą²⁷. *Karštosios teisės* teismo teisėjai (greičiausiai vaitas ir suolininkai, kuriems priklausė kriminalinės teisės teisėjų prerogatyvos) privalėjo dirbti ir švenčių dienomis. Ši nuostata matyti ir budelio darbolaikyje – siekiant apsaugoti miestiečius nuo blogio, nusikaltėliai „teisėtai ir švenčių dienomis gali būti kankinami, taip pat per Velykas ir Kalėdas“²⁸. B. Groickis, skirtingai negu P. Szczerbicas, apibrėžia teismų posėdžių laiką: ieškiniai teismuose priimami nuo saulėtekio iki saulėlydžio, t. y. dienos metu, tik ne naktimis ar švenčių dienomis²⁹. Taigi B. Groickis įvardija konkretų laiką, kada miesto institucijos dirbti negali, ir išskiria trijų rūšių nedarbo dienas: bažnytinės šventės, karaliaus šventės (sūnaus gimimo, karaliaus vedybų, karaliaus karūnavimo ar pergalės prieš priešą dienos) ir derliaus nuėmimo metas³⁰.

Pateikti pavyzdžiai ir normatyvinių dokumentų ištraukos rodo, kad savivaldžių miestų valdininkijos darbolaikis nebuvo išsamiai reglamentuotas, todėl, aptariant valdininkijos darbolaikį, svarbu išanalizuoti savivaldžių miestų institucijų „dienoraštį“, t. y. vaito ir suolininkų bei tarybos aktų knygas.

Merkinės pareigūnų darbolaikis. Rinkimų ir paskyrimų laikas

Kaip jau minėta, Merkinės miestui skirti normatyviniai dokumentai neatskleidžia miesto pareigūnų rinkimų tvarkos. Atrodo, kad su šia problema susiduria ne tik Merkinės miesto tyrėjai. A. Ragauskas teigia, kad normatyviniuose šaltiniuose nėra apibrėžta, kaip vyko, pavyzdžiui, suolininkų rinkimai³¹. Tiek A. Ragauskas, tiek R. Varsackytė³² pareigūnų išrinkimo klausimu skatina atkreipti dėmesį į savivaldžių miesto institucijų rinkiminius protokolus. Merkinės institucijų aktų knygos tokio pobūdžio dokumentų beveik nerandama.

Vis dėlto verti dėmesio du Merkinės miesto rinkimų įrašai: 1604 m.³³ ir 1605³⁴ m. Abiejų įrašų datacijos rodo, kad pareigūnų rinkimai, kaip ir kai kuriuose kituose savival-

26 *Ius Municipale*, p. 167.

27 *Porzadek...*, p. 93.

28 Kankinimai nedrausti nei per Šv. Velykas ar Šv. Kalėdas, nei per kitas šventąsias dienas (ten pat, p. 192).

29 Ten pat, p. 100.

30 Ten pat, p. 94.

31 A. Ragauskas, 2002, p. 45.

32 R. Varsackytė, 2004, p. 11.

33 „Merkinės miesto aktai“, 1598–1627, in: *LMMPA*, t. 7, nr. 149, p. 255.

34 Ten pat, nr. 169, p. 295.

džiuose LDK miestuose, greičiausiai turėjo vykti metų pradžioje (pavyzdžiui, Joniškiui 1636 m. Kauno pavyzdžiu suteiktame vilkieriuje nurodyta aiški rinkimų data – rytojaus diena po Naujųjų metų, t. y. sausio 2 d.³⁵). Pirmuoju atveju pareigūnų rinkimai Merkinėje vyko sausio mėn., antruoju – vasarį; tikslesnės datos nėra nurodytos. Minėtuose tarybos aktų įrašuose, be įvykusių rinkimų fakto ir išrinktų pareigūnų įvardijimo, daugiau informacijos nepateikiama.

Dėl išlikusių valdovų išduotų paskyrimo į pareigas dokumentų kiek išsamiau galima kalbėti apie Merkinės vaitų paskyrimo aplinkybes. Anksčiau minėtoje Magdeburgo teisės suteikties Merkinėi privilegijoje nurodyta, kad vaitas valdovo išduotu raštu³⁶ skiriamas iki mirties arba iki valdovo valios³⁷. Naujas vaito paskyrimas, kaip įteisinta Žygimanto Augusto privilegija, dažniausiai vykdavo po pirmtako vaito mirties³⁸. Vis dėlto XVIII a. padaugėjo atvejų, kai vaitas pats atsisakydavo valdovo vietininko Merkinėje pareigų. Pavyzdžiui, 1713 m. valdovas Augustas II suteikė leidimą Mykolui Jurgiui Karlovičiui atsisakyti vaito pareigų ir jas perduoti kitam, neįvardytam asmeniui³⁹.

Vaitui mirus ar kur nors išvykus, jo funkcijas dažniausiai atlikdavo lentvaitis. Merkinės miesto šaltiniai nėra iškalbūs dėl asmenų paskyrimo į lentvaičio pareigas. Galima manyti, kad tai tapatu kitų savivaldžių LDK miestų, pavyzdžiui, Vilniaus ar Kauno, realijoms. Istoriografijoje teigiama, kad lentvaičiu Kaune dažniausiai būdavo paskiriamas suolininkas. Išskiriamas atvejis, kai lentvaičiu paskirtas prisiekusiųjų bendruomenės narys. Rečiau lentvaičiais tapdavo burmistrai ar tarėjai⁴⁰. Vilniuje XVII a. II pusės laikotarpiu lentvaičio pareigas daugiausia užėmė burmistrai⁴¹.

Valdininkijos atstovų kadencijų trukmė

Suolininkai. Apie suolininkų kadencijų trukmę Merkinėje žinoma nedaug. Vienas pirmųjų nagrinėtose Merkinės miesto aktų knygoose paminėtas suolininkas Sebastijonas Mikalojaitis – 1599 m. vasario 11 d., į teismą šaukiant Stanislovą Zaorskį⁴². Vėlesni Sebastijono Mikalojaičio paminėjimai aktų knygų įrašuose rodo, kad šis asmuo buvo suoli-

35 „Kauno pavyzdžiu suteiktas vilkierius Joniškiui“, 1636-12-18, in: *LMMPA*, t. 1, nr. 19, p. 160.

36 Pavyzdžiui, „Zigmanto Vazos privilegija, kuria vaito pareigos suteikiamos Adomui Gobiatai“, 1628-02-22, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 63, p. 175; „Pranciškaus Chandzenskio paskyrimas vaitu“, 1701-05-24, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 150, p. 385.

37 „Žygimanto Augusto Magdeburgo teisės privilegija Merkinėi“, 1569-12-07, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 12, p. 73.

38 Pavyzdžiui, „Stanislovui Trojanovskiui suteikiamos vaito pareigos“, 1698-01-24, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 148, p. 383.

39 „Mykolas Jurgis Karlovičius atsisako vaito pareigų“, 1713-03-20, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 159, p. 393–394.

40 R. Varsackytė, 2004, p. 20.

41 A. Ragauskas, 2002, p. 83.

42 „Merkinės miesto aktai“, 1598–1627, in: *LMMPA*, t. 7, nr. 50, p. 153.

ninkas bent iki 1602 m. kovo mėn., kai minėtą Zaorskį atleido nuo priesaikos⁴³. Vis dėlto nuo 1605 m. sausio mėn., t. y. metinės tarybos rinkimų⁴⁴, Sebastijonas Mikalojaitis minimas kaip metinis tarėjas (t. y. buvo išrinktas), tad, galima manyti, kad suolininko pareigas jis galėjo eiti mažiausiai šešerius metus (tiek laiko prirėkė reikiamiems įgūdžiams įgyti, siekiant užimti tarėjo pareigas). Tikslesnės kadencijos trukmės neįmanoma nustatyti dėl ankstesnių negu 1598 m. šaltinių trūkumo. Panašiai traktuotini ir kitų Merkinės suolininkų atvejai: suolininkas Jokūbas Surgilas minimas bent nuo 1614 m. balandžio 12 d., kai į vaito ir suolininkų aktų knygą kartu su suolininku Vaitiekumi Šimulevičiumi įrašė reliaciją dėl žemės perdavimo Matisui Prokuratoriui⁴⁵, o 1622 m. rugsėjo 13 d. Jokūbas Surgilas jau tikrai buvo Merkinės tarėjas⁴⁶, taigi šioms pareigoms užimti jam prirėkė bent aštuonerių metų.

Didžiausią karjeros šuolį XVII a. I pusėje padarė suolininkas Povilas (Paulius) Zareckis: 1609 m. sausio mėn. tituliniam vaito ir suolininkų aktų knygos įrašė jis minimas kaip suolininkas⁴⁷, juo dar buvo 1614 m. birželį pateiktoje reliacijoje dėl Stanislovo Gregorovičiaus turto atidalijimo⁴⁸, tačiau jau nuo 1612 m. vasario mėn. Povilas Zareckis minimas kaip lentvaitis⁴⁹. Minėtina, kad suolininko tapimas lentvaičiu Vilniuje nebuvo įprastas reiškinys – istoriografiniuose šaltiniuose nurodoma, kad tik vienas vyresnysis suolininkas tapo vaito pavaduotoju, dažniausiai šios pareigos buvo suteikiamos burmistrams⁵⁰ (Kaune lentvaičiu dažniau negu burmistrai ar tarėjai tapdavo suolininkai⁵¹). Žinoma, kad 1617 m. Zareckis tikrai užėmė vyresniojo suolininko⁵² pareigas⁵³, o 1624 m. gegužės mėn., jau būdamas burmistras⁵⁴, skundė teismui miestietį primušus miesto tarną. Povilo Zareckio atveju apskaičiuoti mažiausią atskirų einamų pareigų trukmę sudėtinga, nes, kaip rodo tirtų šaltinių duomenys, šis asmuo užėmė skirtingų institutų pareigybes. Antai, 1645 m. vasario mėn. Merkinės vaito ir suolininkų aktų knygos įrašė jis įvardijamas ir kaip lentvaitis, ir kaip burmistras⁵⁵. Vis dėlto minėtas pareigas Povilas Zareckis

43 Ten pat, nr. 78, p. 179.

44 Ten pat, nr. 169, p. 295–296.

45 Ten pat, nr. 350, p. 526.

46 Ten pat, nr. 570, p. 732–733.

47 Ten pat, nr. 176, p. 305.

48 Ten pat, nr. 359, p. 536–537.

49 Ten pat, nr. 284, p. 451.

50 A. Ragauskas, 2002, p. 83.

51 R. Varsackytė, 2004, p. 20.

52 A. Ragauskas, remdamasis Vilniaus miesto aktų knygų įrašais, teigia, kad vyresniojo suolininko funkcijos buvo susijusios su kokios nors nuosavybės reikalais, pavyzdžiui, įvesdinimu į valdą, namų pardavimu ir pan. (A. Ragauskas, 2002, p. 51).

53 „Merkinės miesto aktai“, 1598–1627, in: *LMMPA*, t. 7, nr. 524, p. 690–692.

54 Ten pat, nr. 645, p. 798–799.

55 „1642–1649 m. Merkinės vaito–suolininkų teismo aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 2, l. 100v.

galėjo užimti vėliausiai iki 1647 m. – tų metų gruodžio 7 d. į Merkinės vaito ir suolininkų aktų knygą įrašytas Zareckio testamentas⁵⁶.

Tarėjai ir burmistrai. Tarėjų kadencijų trukmę sudėtinga nustatyti dėl išlikusių šaltinių stygiaus, o ir juose tarėjai dažnai įvardijami apibendrintu *tarybos institucijos* pavadinimu. Kaip ir nagrinėjant suolininkų laiką valdžioje, galima kalbėti tik apie mažiausią einamų pareigų laikotarpį, prieš tampant burmistru (tarėjo pozicija labai dažnai buvo tarpinė grandis tarp suolininko ir burmistro pareigybių). Pavyzdžiui, žinoma, kad vėliausiai 1602 m. birželį Kristupas Steponavičius užėmė tarėjo pareigas⁵⁷, o jau 1602 m. rugsėjį jis minimas kaip burmistras⁵⁸, taigi permainos truko mažiausiai kelis mėnesius ir, galimai, buvo nulemtos pirmtako mirties. Anksčiausiai 1765 m. lapkritį Kazimieras Dervinia tarybai dar priklausė kaip tarėjas⁵⁹, o anksčiausiai 1776 m. gegužę – jau kaip burmistras⁶⁰, taigi tarėju dirbo mažiausiai 11 metų.

Burmistro pareigų kadencijos trukmė didžiojoje dalyje Merkinės atvejų išlieka neiški dėl išlikusių šaltinių, ypač pareigūnų testamentų stygiaus. Apie darbo stažo laiką negalima spręsti iš pasikeitusių pareigų, nes nė vienas Merkinės burmistras neužėmė aukštesnių pareigų, t. y. tapimas burmistru šiame mieste buvo aukščiausia municipalinės karjeros pakopa, o viršesnio statuso asmenis – vaitus – skyrė valdovas iš savo aplinkos (pavyzdžiui, pataurininkį ar kaštelioną⁶¹). Atrodo, kad Merkinėje nė vienas burmistras neužėmė net lentvaičio pareigų (išimtis – Povilas Zareckis). Taigi mažiausią burmistru einamų pareigų trukmę įmanoma nustatyti tik atsižvelgiant į šių asmenų paminėjimus. Pavyzdžiui, Merkinės burmistras Martynas Nieviadomskis pareigas ėjo bent 12 metų (1611⁶²–1623 m.⁶³), burmistras Mykolas Dervinia – 25 metus (1733⁶⁴–1758 m.⁶⁵) ir kt.

Vaitas. Kaip jau minėta, dėl išlikusių vaitų paskyrimų privilegijų apie šiuos valdininkijos atstovus galima kalbėti kiek išsamiau. Kaip parodė vaitų paskyrimo analizė, vaitą valdovas dažniausiai skirdavo iki mirties, valdovo valios ar net paties vaito sprendimo atsisakyti savo rankose laikomų prerogatyvų ir kartu su jomis esančių privilegijų. Ilgiau-

56 Ten pat, l. 212v.

57 „Merkinės miesto aktai“, 1598–1627, in: *LMMPA*, t. 7, nr. 90, p. 195–196.

58 Ten pat, nr. 93, p. 198–199.

59 „1738–1779 m. Merkinės vaito–suolininkų teismo ir tarybos aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 4, l. 135.

60 Ten pat, l. 145v.

61 „Ksaveras Kačanovskis atsisako vaito pareigų“, 1752-10-26, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 198, p. 452–453.

62 „Merkinės miesto aktai“, 1598–1627, in: *LMMPA*, t. 7, nr. 241, p. 404.

63 Ten pat, nr. 598, p. 762.

64 „1695–1742 m. Merkinės vaito–suolininkų teismo ir tarybos aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 3, l. 27v.

65 „1738–1779 m. Merkinės vaito–suolininkų teismo ir tarybos aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 4, l. 52.

siai vaito pareigas Merkinėje ėjo Adomas Gobiata – iš viso bent 26 m., nuo 1628 m.⁶⁶ iki 1654 m. Tiesa, paskutinė data skirtina sąlygiškai – tirtuose šaltiniuose nenurodyta, kad Adomas Gobiata buvo vaitas būtent iki 1654 m. Šiais metais vaito pavardė paskutinį kartą paminėta dokumente, kuriuo Jonas Kazimieras Vaza dovanoja nekilnojamojo ir kilnojamojo turto⁶⁷.

XVIII a. išaugus vaito pareigų atsisakymo atvejų, padidėjo vaito pareigas ėjusių asmenų skaičius ir sutrumpėjo jų kadencijų trukmė. Pavyzdžiui, Motiejus Vyšynskis buvo vaitas dvejus metus (1744⁶⁸–1746 m.⁶⁹), tiek pat – Mykolas Sapiega (1746⁷⁰–1748 m.⁷¹), o Ksaveras Kačanovskis – ketverius metus (1748⁷²–1752 m.⁷³). Dažni vaitų pasikeitimai galėjo būti nulemti ir valdovo politinių žaidimų – kaip jau minėta, Merkinėje į vaito pareigas valdovas skyrė savo aplinkos žmones, monarcho vietininko mieste pareigų neužėmė nė vienas Merkinės miestietis.

Lentvaitis. Tikslinga apžvelgti ir miesto lentvaičių kadencijų trukmę. Tiesa, Merkinės lentvaičių paminėjimai tirtuose šaltiniuose gana sporadiški, taigi gauti duomenys nėra tikslūs. Nagrinėtuose šaltiniuose anksčiausiai minimas lentvaitis Stanislovas Vištelevičius, lentvaičio pareigas ėjęs bent 1599⁷⁴–1603 m.⁷⁵, vadinasi, apie ketverius metus. Istoriografijoje ginčijama lentvaičio įgaliojimų trukmė: ar asmuo lentvaičio pareigas eina iki mirties, ar iki vaito pasikeitimo⁷⁶, tačiau dviejų XVIII a. vid. Merkinės lentvaičių atvejais tik papildoma oponuojančių pusių diskusija. Vaitiekus Pranciškus Kuževskis lentvaičio pareigas Merkinėje ėjo iki mirties 1737 m. žiemą⁷⁷, o lentvaičio Boguslovo Paškevičiaus atvejis artimas A. Ragauskos išsakytam teiginiui dėl lentvaičio G. G. Stročinskio (Stročinskis pergyveno du vaitus)⁷⁸. Boguslovas Paškevičius, lentvaičiu buvęs bent 1746 m. rugsėjį⁷⁹–1749 m. balandį⁸⁰, pareigas ėjo vadovaujant anksčiau minėtiems vaitams: Motiejui

66 „Zigmanto Vazos privilegija, kuria vaito pareigos suteikiamos Adomui Gobiatai“, 1628-02-22, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 63, p. 175–176.

67 Ten pat, nr. 134, p. 354–355.

68 „Vladislovas Jamontas atsisako vaito pareigų“, 1744-11-22, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 190, p. 441.

69 Ten pat, nr. 191, p. 442.

70 Ten pat, p. 442.

71 Ten pat, nr. 193, p. 443–444.

72 Ten pat.

73 Ten pat, nr. 198, p. 452–453.

74 „Merkinės miesto aktai“, 1598–1627, in: *LMMPA*, t. 7, nr. 19, p. 112.

75 Ten pat, nr. 132, p. 238–239.

76 Z. Kiaupa, 1998, p. 31–32.

77 „Vladislovui Jamontui suteikiamos lentvaičio pareigos“, 1737-01-05, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 174, p. 417–418.

78 A. Ragauskas, 2002, p. 83.

79 „1747–1749 m. Merkinės vaito–suolininkų teismo ir tarybos aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 5, l. 1.

80 Ten pat, l. 28.

Vyšynskiui, Mykolui Sapiegai ir Ksaverui Kačanovskiui. Vadinasi, vaito pasikeitimas nebuvo lentvaičio kadencijos pokyčių kertinis veiksnys.

Merkinės miesto pareigūnų kadencijų trukmę, nors ir trūkstant tam reikalingų šaltinių (ypač jaučiamas rinkiminių sesijų įrašų stygius), nustatyti įmanoma, tačiau galima apskaičiuoti tik apytikslį einamų pareigų laikotarpį. Kaip ir pareigūnų rinkimų bei paskyrimų atveju, lengviau nustatyti Merkinės vaitų kadencijas, ypač XVIII a., kai padidėjo pareigų atsisakysiu vaitų skaičius.

Merkinės savivaldos institucijų darbolaikis

Metinis darbolaikis. Atlikus šaltinių analizę, nustatyta, kad Merkinės burmistrai ir tarėjai dirbo visais metų laikais. Per išskirtus aštuonerius metus (1599–1737 m.) taryba daugiausia dienų dirbo pavasarį, mažiausia – žiemą. Tikėtina, kad žiemą darbo ritmą galėjo trikdyti katalikiškos šventės. Janusz Łosowski nurodo, kad, pavyzdžiui, Krašnike kanceliarijos veikla dažniausiai buvo stabdoma likus kelioms dienoms iki Kūčių, o atnaujinama pasibaigus Trijų Karalių šventei⁸¹. Panašiai vertintinas ir analizuojamas Merkinės vaito ir suolininkų teismo darbo laikotarpis – ši institucija žiemą iš viso dirbo 137 dienas, bet šiek tiek daugiau negu rudenį (126 dienas). Mažesnę darbo laiką rudenį (burmistrai ir taryba per minėtą laikotarpį iš viso dirbo 69 dienas) greičiausiai galėjo lemti derliaus nuėmimo darbai⁸². Merkinė buvo savivaldus miestas, tačiau, kaip matyti iš šaltinių, jis, kaip ir daugelis kitų to meto miestų, galėjo būti pusiau agrarinis. Tai liudija aktų knygoje dažnos bylos dėl žemės ar žemės dovanojimo ir pardavimo įrašai. Žemės ūkis ir jo darbai buvo svarbus Merkinės miestiečių ir, tikėtina, valdininkijos gyvenimo veiksnys. Verstis ūkio darbais ar prekyba skatino ir nedideli valdininkų atlyginimai. Pavyzdžiui, Vilniuje, galima manyti, iš atlyginimo už einamas pareigas galėjo išgyventi tik vaitas (Merkinės pavyzdys – 1633 m. vaitui Adomui Gobiatai nustatytas 300 auksinų atlyginimas⁸³) bei tarybos ir suolininkų teismo raštininkai. Tarėjas XVII a. II pusėje gaudavo apie 100 auksinų per metus⁸⁴. Merkinė tiek dydžiu, tiek gyventojų skaičiumi buvo nepalyginti mažesnis miestas negu Vilnius, todėl tikėtina, kad dėl mažesnio bylų – pagrindinio miesto pareigūnų pragyvenimo šaltinio – skaičiaus teismuose mažesni buvo ir atlyginimai.

Atrodo, kad vaito ir suolininkų bei tarybos teismų bendrųjų darbolaikio tendencijų pavasarį ir vasarą netrikdė nei Šv. Velykos ar kitos minėto laikotarpio kilnojamosios šventės, nei prasta LDK kelių būklė, dėl kurios patogesnės kelionės vykdavo žiemą, pa-

81 J. Łosowski, 1997, p. 69.

82 Ten pat, p. 68.

83 „Vladislavo Vazos raštas, kuriuo Merkinės vaitui Adomui Gobiata nustatoma 300 auksinų alga“, 1633-02-14, in: *LMMPA*, t. 5, nr. 74, p. 205–206.

84 A. Ragauskas, 2002, p. 192–194.

šalus⁸⁵ (minėtina, kad į Merkinės institucijas kreipdavosi nemažai kitų gyvenviečių ar miestų gyventojų).

Mėnesinis darbolaikis. J. Łosowski, remdamasis Lečnos duomenimis, teigia, kad aktyviausias miesto institucijų darbo laikotarpis – sausio, balandžio, birželio ir spalio mėnesiai⁸⁶. Merkinės tarybos darbolaikio pasiskirstymas mėnesiais neatspindi J. Łosowskio išvados. Analizuojamu laikotarpiu Merkinės taryba dirbo daugiau dienų vasarį, o ne sausį, taip pat gegužę, o ne birželį ir pan. Tiesa, išimtimi galima laikyti J. Łosowskio išskirtą kovo mėn. – per aštuonerių metų (1599–1737 m.) laikotarpį burmistrai ir taryba kovo mėnesiais dirbo 39 dienas, taigi net 33 dienomis daugiau negu gruodį.

Vaito ir suolininkų teismo padėtis buvo kitokia. Kalėdinio laikotarpiu susikaupusias bylas pareigūnai aktyviai nagrinėdavo sausį. Vasarį darbo krūvis šiek tiek sumažėdavo, o kovą neretai pasiekdavo piką. Pavyzdžiui, 1647 m. kovo mėn. vaito ir suolininkų institucija dirbo 8 dienas – dviem dienomis daugiau negu tą pačių metų gegužę ar rugpjūtį. Rugpjūčio mėn. darbo krūvio laikas tirtu laikotarpiu išsiskyrė iš kitų vasaros mėnesių – vaito ir suolininkų teismas rugpjūtį iš viso dirbo 62 dienas (tai sudaro apie 36,3 proc. viso vasarą dirbto laiko). Rugsėji teismo darbolaikio rodikliai krisdavo daugiau negu pusantro karto ir dideles apimtis vėl pasiekdavo lapkričio mėn., greičiausiai veikiant artėjančiam kalėdiniam laikotarpiui.

1 lentelė. Tarybos darbolaikio pasiskirstymas mėnesiais (dienų skaičius)⁸⁷

Metai Mėnuo	1599 m.	1603 m.	1705 m.	1706 m.	1707 m.	1731 m.	1734 m.	1737 m.	Iš viso:
Sausis	1	1	5	2	–	3	3	2	17
Vasaris	2	5	–	–	1	–	4	3	23
Kovas	–	3	9	1	3	1	4	5	39
Balandis	3	3	7	–	1	4	–	1	19
Gegužė	2	1	5	5	3	5	–	4	25
Birželis	1	–	4	8	–	6	–	2	21
Liepa	4	1	1	3	2	3	–	4	18
Rugpjūtis	4	–	–	–	–	9	1	1	15
Rugsėjis	2	2	1	2	10	6	6	3	32
Spalis	2	2	–	2	4	4	6	1	21
Lapkritis	2	–	–	–	2	4	3	5	16
Gruodis	–	–	–	–	2	3	1	–	6

85 T. Čelkis, 2015, p. 7.

86 J. Łosowski, 1997, p. 67.

87 1 ir 3 lentelės sudarytos remiantis šiais šaltiniais: „Merkinės miesto aktai“, 1598–1627, in: *LMMPA*, t. 5; „1695–1742 m. Merkinės vaito–suolininkų ir tarybos aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 3. Lentelėse nurodomas dienų skaičius.

2 lentelė. **Vaito ir suolininkų teismo darbolaikio pasiskirstymas mėnesiais (dienų skaičius)**⁸⁸

Metai Mėnuo	1609 m.	1611 m.	1612 m.	1613 m.	1614 m.	1616 m.	1617 m.	1618 m.	1620 m.	1622 m.	1623 m.	1624 m.	1625 m.	1626 m.	1643 m.	1644 m.	1645 m.	1646 m.	1647 m.	1648 m.	Iš viso:
Sausis	1	1	6	1	–	2	1	4	7	1	2	2	2	2	4	2	3	2	5	9	59
Vasaris	–	2	4	1	3	2	3	1	1	2	2	3	6	2	1	2	3	–	3	3	44
Kovas	2	–	1	1	1	–	5	–	2	–	2	2	1	5	4	2	5	1	8	3	85
Balandis	–	4	1	4	3	2	3	1	2	1	1	3	2	2	3	6	6	7	3	9	63
Gegužė	2	–	4	1	3	–	3	–	–	–	5	3	5	5	1	2	7	5	6	2	54
Birželis	1	–	1	1	2	9	4	3	1	4	4	4	2	3	1	3	1	4	2	7	57
Liepa	–	6	4	3	–	3	2	3	–	4	4	1	1	3	3	3	3	1	4	4	52
Rugpjūtis	2	7	–	6	2	–	4	1	1	4	–	8	2	2	1	3	3	1	6	9	62
Rugsėjis	3	3	1	2	–	2	1	1	–	3	2	–	–	–	4	2	4	4	4	–	36
Spalis	1	1	–	2	2	1	1	2	–	3	3	3	–	1	3	2	4	4	2	1	36
Lapkritis	4	5	4	6	3	1	3	2	4	1	3	2	1	–	1	–	10	1	5	–	56
Gruodis	5	1	–	1	–	–	1	1	4	3	1	2	1	–	2	–	4	3	6	1	36

Savaitinis darbolaikis. Atsižvelgiant į savaites, galima teigti, kad tiek burmistrai ir taryba, tiek vaitas ir suolininkai dirbo retai – atitinkamai vidutiniškai 18,6 ir 22,6 sav. per metus (iš 52 sav.), dažniausiai vieną kartą per savaitę. Gauti duomenys rodo, kad Merkinės miestiečiams prieinamesnis buvo vaito ir suolininkų teismas, kurio funkcijos XVII a. jau neapsiribojo tik kriminalinių bylų nagrinėjimu⁸⁹. Abu teismai dirbo visomis savaitės dienomis, net sekmadieniais.

Analizuojamu laikotarpiu taryba dirbo 22 sekmadienius (net daugiau negu ketvirtadieniais). Vaito ir suolininkų institucija dirbo 33 sekmadienius, tiesa, mažiausiai iš visų savaitės dienų. Puikus darbo sekmadienį pavyzdys – 1737 m. lapkričio 3 d., sekmadienį, tarybos nagrinėta Jokūbo Voičekovskio byla su Merkinės miestiečiu ir siuvėju Motiejumi Janulinu dėl namo⁹⁰. Darytina išvada, kad darbas sekmadieniais katalikiškoje Merkinėje nebuvo stipriai draudžiamas, kaip tai buvo daroma puritoniškoje Anglijoje XVII a. vid.⁹¹. Požiūris į darbą sekmadieniais Merkinėje buvo liberalesnis.

Kaip jau minėta, Merkinei skirtuose normatyviniuose dokumentuose miesto institucijų posėdžių diena, skirtingai negu Vilniuje ir kai kuriuose kituose LDK savival-

88 2 ir 4 lentelės sudarytos remiantis šiais šaltiniais: „Merkinės miesto aktai“, 1598–1627, in: *LMMPA*, t. 5; „1642–1649 m. Merkinės vaito–suolininkų aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 2. Lentelėje nurodomas dienų skaičius.

89 Pavyzdžiui, XVII a. I pusėje nemažą Merkinės vaito ir suolininkų aktų knygų įrašų dalį sudarė nekilnojamojo turto pirkimo ir pardavimo aktai. Žr. „1642–1649 m. Merkinės vaito–suolininkų teismo aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 2, l. 124v, 177, 230, 287 ir kt.

90 „1695–1742 m. Merkinės vaito–suolininkų teismo ir tarybos aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 3, l. 107v.

91 D. Guzowska, 2007, p. 50–52.

3 lentelė. **Tarybos darbolaikio pasiskirstymas savaitės dienomis** (dienų skaičius)

Savaitės diena Metai	Sekmadienis	Pirmadienis	Antradienis	Trečiadienis	Ketvirtadienis	Penktadienis	Šeštadienis
1599 m.	–	8	1	2	–	11	1
1603 m.	1	3	1	2	–	8	3
1705 m.	3	5	7	4	3	7	3
1706 m.	1	3	5	2	3	5	4
1707 m.	3	2	6	2	4	6	5
1731 m.	5	8	13	5	2	13	2
1734 m.	5	–	4	2	3	11	3
1737 m.	4	4	3	4	5	9	2
Iš viso:	22	33	40	23	20	70	23

4 lentelė. **Vaito ir suolininkų teismo darbolaikio pasiskirstymas savaitės dienomis** (dienų skaičius)

Savaitės diena Metai	Sekmadienis	Pirmadienis	Antradienis	Trečiadienis	Ketvirtadienis	Penktadienis	Šeštadienis
1609 m.	2	5	3	1	–	10	1
1611 m.	–	6	1	2	2	12	1
1612 m.	–	5	2	3	1	11	3
1613 m.	1	5	4	2	1	15	1
1614 m.	1	2	2	2	2	6	3
1616 m.	2	5	2	1	1	10	1
1617 m.	–	1	5	2	1	18	5
1618 m.	2	4	4	2	3	3	1
1620 m.	–	2	4	3	3	6	2
1622 m.	3	3	6	–	3	9	1
1623 m.	1	1	10	1	1	13	1
1624 m.	1	1	12	5	–	7	–
1625 m.	2	–	9	2	1	8	1
1626 m.	1	2	5	1	–	15	1
1643 m.	1	3	4	1	3	12	4
1644 m.	2	–	5	2	3	12	2
1645 m.	3	5	9	5	5	16	9
1646 m.	3	7	3	1	3	16	1
1647 m.	7	6	9	4	7	14	7
1648 m.	1	11	11	3	3	14	5
Iš viso:	33	80	110	43	43	227	50

džiuose miestuose, nebuvo nustatyta. Vis dėlto matyti, kad itin dažnai bylos Merkinėje spręstos penktadieniais (burmistrų ir tarybos atveju – 70 penktadienių, vaito ir suolininkų teismo – 227). Tai leidžia teigti, kad penktadienis galėjo būti savivaldžių Merkinės institucijų pagrindinė darbo diena. Magdeburginės sąrangos organų darbo laikas mieste neretai organizuotas ir antradieniais (nuo „lyderiaujančio“ penktadienio atsiliekiama apytikriai du kartus). Svarbu tai, kad abi institucijos dirbo ir šeštadieniais (taryba tirtu laikotarpiu – 23, vaito ir suolininkų teismas – 50 šeštadienių), nors tądien Merkinėje buvo rengiamas turgus⁹². Kaip jau minėta, siekdami pragyventi, pareigūnai miestuose neretai privalėjo užsiimti ir kitokia, ne tik su valdžia susijusia veikla, galimai prekiauti turguje.

Kazusas magistrato knygoje. Bendro tarybos bei vaito ir suolininkų teismo, t. y. magistrato, kontekste būtina paminėti vieną įdomų įrašą – 1752 m. spalio mėn. magistrato knygoje neįvardytas raštininkas pridėjo papildomą dieną: Juozapo Kočanovskio dovanojimo aktavimo datacijoje žodžiais įrašė „spalio 32 d.“ („Roku tysių siedmsetnego piędziesią wtorego miesiąca oktobra trzydziestego wtorego dnia“⁹³). Kaip žinome, nė vienas metų mėnuo neturi tiek dienų. Tokios datacijos priežastys dokumente nebuvo paaiškintos, taigi lieka tik spėlioti: gal raštininkas mėgino papokštauti, o gal padaryta žmogiškoji klaida dėl sveikatos būklės, nuovargio, apgirtimo (pavyzdžiui, būta atveju, kai miestiečiai nuosavybės pirkimo ar pardavimo proga susirinkdavo išgerti vieno iš pareigūnų namuose⁹⁴), senyvo amžiaus, neapsižiūrėjimo ar kitų priežasčių.

Išvados

Merkinėi skirti normatyviniai dokumentai nenustatė valdininkijos darbo laiko. Magdeburginei teisei skirtuose rinkiniuose, vidaus nuostatuose savivaldžių miestų institucijų pareigūnų darbo laikas nėra akcentuojamas, tačiau pateikiamos tam tikros gairės dėl nedarbo dienų, darbo valandų ir pan. Dėl šios priežasties svarbu atkreipti dėmesį į savivaldžių miestų aktų knygas – miesto institucijų ir valdininkijos darbinio gyvenimo „veidrodį“.

Rinkimai buvo svarbi savivaldžių miestų valdžios gyvavimo dalis. Fragmentiškai išlikę duomenys leidžia spręsti, kad Merkinėje, kaip ir kai kuriuose kituose LDK miestuose, rinkimai vyko metų pradžioje.

Darbas municipalinėse institucijose sudarė sąlygas įgyti reikiamos patirties, siekiant aukštesnės valdžios pozicijos. Šaltinių stygius apsunkena galimybes nustatyti konkrečias valdininkijos atstovų kadencijų trukmes, tačiau įmanoma apskaičiuoti mažiausią priklausymo valdžios struktūroms trukmę. Geriausios sąlygos kadencijos trukmei nusta-

92 A. Baliulis, 2007, p. 3.

93 Žr. „1752–1753 m. Merkinės magistrato aktų knyga“, in: *LVIA*, f. 189, ap. 1, b. 6, l. 5v.

94 A. Bartoszewicz, 2014, p. 165.

tyti susiklostė vaito pareigybei, prastesnės – lentvaičiams, suolininkams, burmistrams ir tarėjams, apie jų darbo stažą galima spręsti iš paminėjimų įrašuose.

Ištęsinį miesto institucijų darbolaikį sudėtinga nustatyti, nes išliko ne visi miesto aktų knygų įrašai. Iš nagrinėtų šaltinių gauti metinio darbolaikio duomenys atskleidė, kad taryba bei vaito ir suolininkų teismas daugiausia dirbo pavasarį, mažiausia institucinio darbo apkrova fiksuota žiemą (tarybos atveju) ir rudenį (vaito ir suolininkų teismo atveju). Žiemą metinį darbolaikį mažino prieškalėdinis ir kalėdinis laikotarpis, rudenį – derliaus nuėmimo darbai.

Mėnesinio darbolaikio atveju didžiausias tarybos aktyvumas nustatytas kovo mėn. Minėtu laikotarpiu vaito ir suolininkų teismo darbai taip pat pasiekdavo piką. Darbolaikis išaugdavo ir lapkričio mėn. – tai lėmė didelis užimtumo sumažėjimas rugsėjį ir prieškalėdinis laikotarpis.

Savaitinio darbolaikio tyrimas parodė, kad tiek taryba, tiek vaito ir suolininkų teismas dirbo nedaug – maždaug pusę visų savaitių laiko. Merkinės miestiečiams buvo prieinamesnis vaito ir suolininko teismas. Merkinei skirti normatyviniai dokumentai nenustatė abiejų institucijų posėdžių dienos, tačiau šaltinių analizė leidžia spręsti, kad tokia diena galėjo būti penktadienis – tiek taryba, tiek vaito ir suolininkų teismas šią dieną dirbo daugiausia.

Atliktas Merkinės miesto valdininkijos darbolaikio XVI–XVIII a. tyrimas atskleidžia, kad miesto valdininkijos darbolaikis buvo svarbi magdeburginės sąrangos institucijų gyvavimo dalis. Darbolaikio tyrimai aktualūs ne tik nustatant miesto pareigūnų kadencijų ir buvimo valdžioje trukmę, kuri svarbi siekiant kilti municipalinės karjeros pakopomis, bet ir padeda atskleisti miesto institucijų darbo pobūdį ir miesto ypatumus.

Bibliografija

- Anužytė L., 2001 – Lina Anužytė, „Maro meto (1602) Merkinės miestiečių testamentai“, in: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, 2001, t. 3, p. 97–113.
- Baliulis A., 2007 – Algirdas Baliulis, „Merkinės magistrato veikla XVI a. pabaigoje–XVII a. I pusėje“, in: *Lituanistica*, 2007, t. 53, nr. 3(71), p. 1–12.
- Bartoszewicz A., 2014 – Agnieszka Bartoszewicz, „Ratusz w małych miastach polskich w XV–XVI wieku“, in: *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, 2014, t. LXXIV, p. 161–172.
- Čelkis T., 2015 – Tomas Čelkis, „Kaip keliauta Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV–XVII a.?“, in: *Liaudies kultūra*, 2015, nr. 4, p. 6–14.
- Guzowska D., 2007 – Dorota Guzowska, „Niezwykły dzień zwykłych ludzi. Teoria i praktyka sabbatarianizmu w siedemnastowiecznej Anglii“, in: *Człowiek wobec miar i czasu w przeszłości*, Kraków, 2007.
- Karpavičienė J., 2012 – Jolanta Karpavičienė, „Notariato kultūros raiškia istorinės Lietuvos miestuose“, in: *Lietuvos notariato istorija*, Vilnius, 2012, p. 49–69.
- Kiaupa Z., 1998 – Zigmantas Kiaupa, „Kauno miesto vaitas ir jo aktų knygos XVI a.–XVII a. pirmojoje pusėje“, in: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, t. 1, Vilnius, 1988, p. 25–46.
- Łosowski J., 1997 – Janusz Łosowski, *Kancelarie miast szlacheckich wojewódstwa lubelskiego od XV do XVIII wieku*, Lublin, 1997.

- Mathias P., 1994 – Peter Mathias, „Time for Work, Time for Play: Relations Between Work and Leisure in the Early Modern Period“, in: VSWG: *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, 1994, p. 305–323.
- Mikula M., 2020 – Maciej Mikula, „Tradycje prawne w regulacjach testamentowych w miastach Królestwa Polskiego XIV–XVI wieku: prawo sasko-magdeburskie, prawo kanoniczne i rzymskie oraz prawodawstwo lokalne“, in: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 2020, nr. 68(2), p. 131–158.
- Ragauskas A., 2002 – Aivas Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas: XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius, 2002.
- Ragauskas A., 2003 – Aivas Ragauskas, „Renkamos Vilniaus vaitijos genezė: XVI a. pabaiga ar XVII a. pradžia“, in: *Istorija*, 2003, t. 57, p. 26–35.
- Stabel P., 2014 – Peter Stabel, „Labour Time, Guild Time? Working Hours in the Cloth Industry of Medieval Flanders and Artois (Thirteenth-Fourteenth Centuries)“, in: *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, 2014, nr. 4, t. 11, p. 27–53.
- Varsackytė R., 2002 – Rasa Varsackytė, „Kauniečiai XVII a. šeštojo dešimtmečio suirutės metu“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2002, t. 3, p. 283–290.
- Varsackytė R., 2004 – Rasa Varsackytė, „Kauno miesto valdžios žmonės XVII–XVIII a. sandūroje“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2004, t. 5, p. 7–81.
- Varsackytė R., 2012 – Rasa Varsackytė, „Juodoji mirtis XVI–XVIII a. Kaune“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2012, t. 12, p. 25–35.
- Петришак Б., 2011 – Богдана Петришак, «Лицар пера і каламаря» – писар міста Львова *Войцех Зимницький (1583–1639 pp.)*, Львів, 2011.